

Айтымбет Жанкелдының 8D08104– «Өсімдік қорғау және карантин» білім беру бағдарламасы бойынша философия докторы (PhD) дәрежесіне ұсынылған «Өнеркәсіптік бақтар мен алма ормандарының микоздары және олардың Қазақстанның оңтүстік-шығысында зияндылығын төмендету жолдары» тақырыбындағы диссертациялық жұмысына ғылыми жетекшісінің
ПІКІРІ

Айтымбет Жанкелдының диссертациясы Қазақстанның оңтүстік-шығыс және оңтүстігіндегі өнеркәсіптік бау-бақшалар мен таулы ормандардағы алма ағаштарында кең таралған саңырауқұлақ ауруларын зерттеуге және олардың зияндылығын азайтудың заманауи әдістерін қолдануға арналған, сондықтан да жұмыс өзекті және оның маңыздылығы даусыз.

Диссертация кіріспеден, төрт тараудан, қорытындыдан, өндіріске ұсыныстардан, пайдаланылған әдебиеттер тізімінен және қосымшалардан тұрады.

Жұмыста докторант бірнеше бағыттар бойынша жүргізілген көлемді әдебиеттік шолуларды келтіреді, соның ішінде: жалпы әлемде және Қазақстанда алма сұрыптарының таралуы, алма ормандары мен өнеркәсіптік бақтар, жабайы алма бақтарының, өндірістік бақтардың қазіргі жағдайы, өндірістік бақшалар мен жабайы тау ормандарындағы алма ағаштарының саңырауқұлақ аурулары және олардың ауру қоздырғыштары мен алма ағаштарын негізгі саңырауқұлақ ауруларынан қорғау әдістері туралы.

Зерттеу нысандары, шарттары мен әдістері тарауында зерттеу аймағының табиғи-климаттық жағдайлары, сонымен қатар, диссертациялық жұмыстың авторы меңгерген микологиялық (гербарий материалын жинау, кептіру, уақытша препараттарды дайындау, жарық микроскопиясы және т.б.), фитопатологиялық (зақымдану көрсеткішін анықтау шкаласын қолдану арқылы ауруларды тіркеу әдістері) және генетикалық әдістер (алма ағашының қотыр ауру қоздырғышына төзімділігінің гендерін анықтау) сипатталады.

«Зерттеудің нәтижелері және оларды талдау» тарауында Айтымбет Жанкелды өзінің көпжылдық зерттеулерінің нәтижелерін ұсынады. Автор Сиверс алма ағашының микобиотасының қазіргі түрлік құрамын анықтады және Қазақстанның оңтүстік және оңтүстік-шығыс аймақтарындағы алма ағаштарының қотыр және ақ ұнтақ саңырауқұлақтарының таралуы мен дамуына бақылау жүргізе отырып, олардың зияндылығын бағалады. Автор ұзақ мерзімді деректерге сүйене отырып, саңырауқұлақ ауруларының пайда болу белгілерін сипаттайды және облыстағы аудандарда нақты экологиялық жағдайларға алма сұрыптарының далалық төзімділігі бойынша талдау жүргізе алады, бұл ауру қоздырғыштың зияндылығын төмендетуде және өсімдікті қорғау шараларының бірі ретінде төзімді сұрыптарын ұсынуға мүмкіндік береді.

Айтымбет Жанкелдының сөзсіз жетістіктері деп, оның молекулалық скрининг жүргізуі мен ДНҚ маркерлік технологияларды қолдану арқылы саңырауқұлақ ауруларына төзімді алма сұрыптарын таңдау жұмыстарын атауға болады. Автор алманың таз қотыр ауруына төзімділігі жоғары 15 сұрыпын және ақ ұнтақ саңырауқұлағына төзімді 12 генотипін анықтады. Алманың ауруға төзімді таңдалған генотиптері селекцияда қотыр және ақ ұнтақ саңырауқұлақтарына төзімді бастапқы материал мен доноры ретінде пайдалану үшін ұсынылады. Сонымен қатар, іріктелген сұрыптар ақ ұнтақ саңырауқұлағының зияндылығымен күресудің перспективті әдістерінің бірі ретінде Қазақстанның оңтүстігі мен оңтүстік-шығысындағы өндірістік бақтарға отырғызуға ұсынылады.

Диссертациялық жұмыста алға қойылған барлық мақсаттар толығымен орындалды. Алынған нәтижелердің дәлелі әртүрлі зерттеу әдістерін қолдануда және халықаралық ғылыми-практикалық конференцияларда жарияланым арқылы қамтамасыз етіледі: «Оңтүстік Сібір және Моңғолия ботаникасының мәселелері» (Ресей, Барнаул, 2021); «Ғылым мен тәжірибенің даму перспективалары» (Чехия, Прага, 2021); «Халықаралық EGE ауыл шаруашылығы конгресі» (Түркия, Измир, 2023). Жұмыс жеткілікті

көрнекіліктермен суреттелген. Қолданылған әдебиеттер тізімі жеткілікті көлемде берілген.

Айтымбет Жанкелдының ғылыми-зерттеу жұмысының нәтижелері бойынша 7 ғылыми жұмыс жарияланды, оның ішінде: Scopus деректер базасына енгізілген Q1 және Q2 квартильді ғылыми журналдарда 2 мақала, ҚР ҒЖБМ Ғылым және жоғары білім саласындағы сапаны қамтамасыз ету комитеті ұсынған ғылыми журналдарда 2 мақала және халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференциялар жинағында 3 мақала.

Айтымбет Жанкелдының 8D08104– «Өсімдік қорғау және карантин» білім беру бағдарламасы бойынша философия докторы (PhD) дәрежесіне ұсынылған «Өнеркәсіптік бақтар мен алма ормандарының микоздары және олардың Қазақстанның оңтүстік-шығысында зияндылығын төмендету жолдары» тақырыбындағы диссертациялық жұмысы өзектілігі, көлемі, мазмұны, зерттеудің әдістемелік деңгейі, ғылыми жаңалығы, тұжырымдардың негізділігі, теориялық және практикалық маңыздылығы бойынша Ғылыми дәрежелер беру ережелерінің талаптарына сәйкес келеді, және оның авторы Айтымбет Жанкелды 8D08104– «Өсімдік қорғау және карантин» білім беру бағдарламасы бойынша философия докторы (PhD) дәрежесін алуға лайық.

Ғылыми жетекші:

**б.ғ.д., қауымдастырылған профессор
ҚР ЭТРМ ОШЖДК «Ботаника және
фитоинтродукция институты» ШЖҚ РМК
микология және альгология
зертханасының бас ғылыми қызметкері**

Е.В.Рахимова

